

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ:
СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ, ОСВІТНІХ
ТА ТЕХНОЛОГІЧНИХ РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної
конференції

19 травня 2023 року

У двох томах

Том 2

Видавництво
«Юридика»
2023

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)
Є24

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 3 від 16.06.2023 р.)

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**.

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**.
Матеріали видано в авторській редакції.

Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та
Є24 глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх
та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-
практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редак-
цією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. –
Т. 2. – 828 с.

ISBN 978-617-8263-40-9

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень». У другому томі збірника відображено наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині в умовах повномасштабного військового вторгнення у сферах адміністративного права та процесу, фінансового, морського та митного права, організації та вдосконалення судоустрою, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури. Висвітлено питання кримінального права, кримінально-процесуальних аспектів кримінального провадження та кримінологічних особливостей протидії злочинності в умовах воєнного стану, криміналістики, судової експертизи, психології та медицини у забезпеченні судочинства, цивільного та сімейного права, інтелектуальної власності та патентної юстиції, цивільного судочинства, господарського права та процесу. Розглянуто актуальні питання діяльності сучасних бібліотек у закладах вищої освіти, фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розраховано на наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)"364""20"(062.552)

ISBN 978-617-8263-37-9 (у 2 т.)
ISBN 978-617-8263-40-9 (т. 2)

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2023

9. Роскошна Н. Г. Медіація у рамках угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим. *Публічне право*. № 2 (38). 2020. С. 106–111.
10. Щорічний звіт про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2021 році. Київ, 2022. URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2022/04/02/20220402214603-22.pdf>

Ключові слова: кримінальне провадження, потерпілий, захист прав потерпілого, медіація, онлайн-медіація, кримінально-процесуальна комунікація, правозахисна комунікація.

Key words: criminal proceedings, victim, protection of victim's rights, mediation, online mediation, criminal procedural communication, human rights communication.

СМИРНОВ МАКСИМ ІВАНОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розшукової діяльності,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПЕРЕГЛЯД АРХІТЕКТУРИ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ В КОНТЕКСТІ СТВОРЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО МІЖНАРОДНОГО ТРИБУНАЛУ АД НОС ЩОДО ЗЛОЧИНУ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Неприхована агресивна політика російської федерації (далі – країна-агресор) проти України, розпочатий та підтримуваний в Україні з 2014 р. країною-агресором збройний конфлікт, анексія Кримського півострова, окупація частин Донецької і Луганської областей та повномасштабне військове вторгнення в Україну 24 лютого 2022 р. створили нові безпрецедентні виклики для національної правоохоронної та судової системи, міжнародної системи правосуддя, які потребують комплексного дослідження спроможності національної правоохоронної та судової системи, а також системи міжнародної кримінальної юстиції з розслідування, притягнення до відповідальності та покарання країни-агресора за найтяжчі міжнародні злочини скоєні в Україні.

Масштаби і серйозність злочинів, скоєних країною-агресором є безпрецедентними в історії України, тому вся національна правоохоронна та судова система постала перед складним завданням збирання доказів та розслідування найтяжчих міжнародних злочинів проти українського народу.

Початок повномасштабного військового вторгнення країни-агресора в Україну спровокував нові дискусії на тему ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду (англ. Rome Statute of the International Criminal Court, далі – Римський статут) [1], особливостей співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом (англ. International Criminal Court, далі – МКС), його можливостей

щодо притягнення до відповідальності країни-агресора за злочин агресії, злочин геноциду, злочини проти людяності та воєнні злочини. Активно дискутується питання створення та діяльності спеціального міжнародного трибуналу *ad hoc* (далі – СМТ) щодо злочину агресії проти України, як реального механізму притягнення до відповідальності країни-агресора.

Слід констатувати, що станом на сьогодні МКС є найбільш досконалою інституційною моделлю з нині діючих органів міжнародного кримінального правосуддя. Визнання юрисдикції МКС (не лише спеціальної юрисдикції через п. 3 ст. 12 Римського статуту) для України є реальною можливістю на міжнародному рівні притягнути до відповідальності топ посадовців країни-агресора за злочини, скоєні в Україні. В той же час, МКС не має юрисдикції щодо розслідування основного злочину – злочину агресії проти України, який породив всі інші злочини цієї жахливої війни.

Злочин агресії не може бути розслідуваний за допомогою МКС в силу існуючих обмежень. Якщо країна не є державою-учасницею МКС, вона виключається з його юрисдикції з розслідування та притягнення до відповідальності за злочин агресії, незалежно від того, чи є вона жертвою агресії, чи агресором. Винятком з цього є звернення з боку Ради Безпеки ООН. З урахуванням того, що країна-агресор має право вето на рішення Ради Безпеки ООН, таке звернення майже неможливо. В такому випадку МКС не матиме юрисдикції у розслідуванні злочину агресії проти України.

Жодна з існуючих міжнародних судових інституцій (МКС, Міжнародний суд ООН, Європейський суд з прав людини) не мають юрисдикції щодо розслідування та притягнення до відповідальності за злочин агресії проти України. Саме неможливість системи міжнародного правопорядку відреагувати на найтяжчі міжнародні злочини у минулому стала підставою для створення міжнародних трибуналів і спеціальних судових органів (Нюрнберзького, Токійського, Міжнародних кримінальних трибуналів щодо колишньої Югославії та Руанди та інших).

Слід нагадати, що злочин агресії, а саме застосування збройної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканності або політичної незалежності іншої держави, або будь-яким іншим чином, несумісним зі Статутом ООН був передбачений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН ще в 1974 році. Більш того, ця резолюція встановлює розширений перелік дій, які є агресією, під який підпадають дії країни-агресора не лише після повномасштабного вторгнення, але й із 2014 року.

Злочин агресії має особливий режим юрисдикції, як окремий від інших злочинів передбачених Римським статутом, таких як геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини. За всіма найтяжчими злочинами, що скоєні в Україні країною-агресором стоїть один найбільший – так званий материнський злочин агресії, який порушує фундамент міжнародного права та має наслідком всі інші порушення. Це найперший злочин, який тягне за собою всі інші. Без агресії не було б воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду.

Якщо не створити СМТ, існує великий ризик того, що нікого з вищого політично-військового керівництва країни-агресора не буде притягнуто до відповідальності за злочин агресії проти України. Якщо діюча система міжнародного правопорядку не може відповісти на найтяжчий міжнародний злочин проти України – злочин агресії, тоді необхідно її реформувати, переглянути архітектуру міжнародної системи правосуддя та запропонувати спеціальний механізм з притягнення до відповідальності країни-агресора.

Тому пропонується створення СМТ щодо злочину агресії країни-агресора проти України, діяльність якого буде пов'язана із розслідуванням незаконного вторгнення з боку країни-агресора на територію України, як суверенної держави та спрямована на притягнення до відповідальності найвищого політично-військового керівництва країни-агресора. Без права кримінального переслідування цих осіб немає великого сенсу у створенні СМТ.

Особисто путін, уряд та інше політично-військове керівництво країни-агресора свідомо і цілеспрямовано планували, готували, ініціювали і здійснили акт агресії проти України, порушили основоположні принципи територіальної цілісності та політичної незалежності шляхом розвитку державної та військової політики щодо агресії. СМТ повинен мати юрисдикцію щодо фізичних осіб, які здійснюють ефективний контроль або безпосередньо керують політичними чи військовими діями країни-агресора. Мова йде саме про путіна та вище політично-військове керівництво країни-агресора. Саме вони планували, готували та розпочали найбільшу війну у Європі з часів Другої світової, віддавали злочинні накази про початок війни та її продовження. Офіційний статус глави держави чи іншої посадової особи країни-агресора, не звільнятиме таку особу від індивідуальної кримінальної відповідальності та не пом'якшувати покарання.

Довести злочин агресії проти України простіше, ніж, наприклад, злочин геноциду. Агресія проти України очевидна. У відкритих джерелах є всі докази того, що агресію було здійснено країною-агресором за вказівкою путіна. Дискутуються питання щодо процедури та механізму створення СМТ. Пропонуються дві альтернативні можливості створення СМТ, зокрема: 1) внаслідок об'єднаної універсальної юрисдикції держав; 2) внаслідок територіальної юрисдикції та згоди України, де агресія заборонена ст. 437 Кримінального кодексу України. Схвалення Генеральної Асамблеї ООН суттєво підкріпить легітимність такого механізму та буде мати важливе значення для характеристики СМТ як того, що діє від всієї міжнародної спільноти.

Створення СМТ на додачу до МКС для розслідування та притягнення до відповідальності за злочин агресії проти України дозволить усунути прогалини юрисдикції у чинному міжнародному кримінальному законодавстві. Створення та діяльність СМТ має ґрунтуватися на засадах, стандартах та процедурах, передбачених Римським статуттом для МКС. СМТ повинен мати юрисдикцію для проведення розслідування та покарання вищого політично-військового керівництва країни-агресора, має розслідувати та засудити злочин агресії проти України не тільки після

24 лютого 2022 року, а й з лютого 2014 року, відповідно до визначення злочину агресії, як це передбачено ст. 8 bis Римського статуту.

СМТ буде мати юрисдикцію лише щодо злочину агресії проти України, а за допомогою МКС можливо буде провести розслідування та притягнути до кримінальної відповідальності винних за геноцид, злочини проти людяності та війнні злочини тих, хто віддавав злочинні накази. СМТ буде підтримувати та доповнюватиме роботу МКС, уникаючи будь-якого дублювання його функцій та юрисдикції. Важливо розуміти, що одночасно та паралельно із розслідуванням за допомогою МКС найтяжчих міжнародних злочинів, скоєних в Україні (злочин геноциду, злочини проти людяності та війнні злочини) необхідно створення СМТ для розслідування злочину агресії, тому що іншого міжнародно-правового механізму наразі не існує.

Практика притягнення до відповідальності за злочин агресії майже відсутня. Історія міжнародного кримінального правосуддя знає лише єдиний випадок, коли злочин агресії розглядався на міжнародному рівні та за нього було притягнуто до відповідальності керівництво держави. Це Нюрнберзький трибунал, що відбувся в 1946 році. Але перші кроки в створенні СМТ щодо злочину агресії країни-агресора проти України вже зроблені. Створення СМТ підтримали парламентські асамблеї Ради Європи, ОБСЄ та НАТО, парламенти України, Литви, Естонії, Чехії, Нідерландів. Більш того, 19 січня 2023 року Європейський парламент більшістю голосів ухвалив резолюцію на підтримку створення «спеціального додаткового трибуналу» для засудження злочину агресії проти України, що був скоєний політично-військовим керівництвом країни-агресора та її союзників.

З метою притягнення до відповідальності та покарання вищого політично-військового керівництва країни-агресора за найтяжчі міжнародні злочини скоєні в Україні необхідним є одночасна та паралельна реалізація двох механізмів: 1) механізм СМТ для розслідування та притягнення до відповідальності за злочин агресії; 2) механізм МКС для розслідування та притягнення до відповідальності за злочин геноциду, злочини проти людяності та війнні злочини.

Створення та діяльність СМТ щодо злочину агресії проти України, слід розглядати як реальний механізм для розслідування, притягнення до відповідальності та покарання вищого політично-військового керівництва країни-агресора за найтяжчий міжнародний злочин. Лише СМТ дасть змогу відновити справедливість і покарати всіх винних у жахливих злочинах, спричинених найбільшою війною у Європі з часів Другої світової.

Список використаних джерел:

1. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

Ключові слова: міжнародний кримінальний процес, міжнародна кримінальна юстиція, міжнародне кримінальне правосуддя, міжнародне судочинство, міжнародна судова установа, Міжнародний кримінальний суд, трибунал ad hoc, країна-агресор,

міжнародні злочини, злочини міжнародного характеру, геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини, злочин агресії.

Key words: international criminal process, international criminal justice, international criminal jurisdiction, international justice, international judicial institution, International Criminal Court, aggressor country, international crimes, crimes of an international nature, genocide, crimes against humanity, war crimes; crime of aggression.

СТАРОДУБОВ СЕРГІЙ ВІКТОРОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
декан факультету прокуратури та слідства (кримінальна юстиція),
доцент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розыукової діяльності,
кандидат юридичних наук*

Д'ЯЧКОВА МАРІЯ ОЛЕГІВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри кримінального процесу,
детективної та оперативно-розыукової діяльності,
кандидат юридичних наук*

ЩОДО ПИТАННЯ ПРИВОДУ ЯК СПЕЦІАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗАТРИМАННЯ

Розглядаючи питання затримання у кримінальному процесі, необхідно виділити наступні його види: законне затримання і затримання уповноваженою службовою особою. Пропонуємо детальніше ознайомитись з відповідними їх видами. Так, законне затримання являє собою затримання однієї особи (окрім окремих категорій осіб) іншою, без ухвали слідчого судді, у наступних випадках:

- 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;
- 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні» [1].

Звертає на себе увагу підстава – вчинення особою кримінального правопорушення. Щодо суб'єктів затримання – воно здійснюється будь-якою особою, що стала свідком протиправної поведінки особи. Також необхідно зазначити що в наслідок такого затримання необхідно «обов'язково доставити відповідну особу або до уповноваженої службової особи або негайно повідомити уповноважену службову особу про затримання та місцезнаходження особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення» [1].

Змістом законного затримання є позбавлення затриманої особи можливості вільно пересуватись і рухатись, для мінімізації ризиків продовження її протиправної діяльності, запобігання втечі особи з місця вчинення кримінального правопорушення, і подальшого

Завтур Віктор Андрійович Отримання фактичних даних від осіб, що постраждали від воєнних злочинів: міжнародні стандарти та перспективи їх імплементації в Україні	293
Лукашкіна Тетяна Василівна, Гуртієва Людмила Миколаївна До питання про предмет доказування в кримінальному провадженні	296
Підгородинська Анастасія Вікторівна, Широбокова Лілія Олександрівна Актуальні питання зупинення судового розгляду під час воєнного стану в Україні	301
Ракіпова Інна Василівна Медіація та онлайн-медіація як правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні	304
Смирнов Максим Іванович Перегляд архітектури міжнародної системи правосуддя в контексті створення спеціального міжнародного трибуналу ad hoc щодо злочину агресії проти України	308
Стародубов Сергій Вікторович, Д'ячкова Марія Олегівна Щодо питання приводу як спеціальної форми затримання	312
Степаненко Андрій Сергійович Щодо доцільності існування інституту понять у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану і поза ним	314
Стоянов Микола Михайлович Свобода від самовикриття та забезпечення права на захист при проведенні аудіо-, відеоконтролю особи	317
Шилін Денис Вікторович, Кіліміченко Сергій Олегович Щодо участі захисника у кримінальному провадженні у режимі відеоконференції під час судового провадження	321
Сидорчук Владислав Васильович, Кучеров Дмитро Сергійович До питання зміни правової регламентації санкціонування застосування окремих кримінальних процесуальних засобів під час воєнного стану.	324
Бабій Світлана Володимирівна Порушення засад кримінального провадження у випадку розгляду питання про продовження строку дії запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у судовому засіданні під час оголошення повітряної тривоги	327
Драгунов Віталій Вікторович Затримання судді за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна відповідальність: окремі питання дотримання належної правової процедури	330